

C.J.M. Wijnen

Med. No. 307

**HET GEBRUIK VAN DE RIJKSGROEPSREGELING
ZELFSTANDIGEN IN DE AGRARISCHE SECTOR**

SIGN: L27-307
EX. NO: C
MLV:

September 1984

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

HET GEBRUIK VAN DE RIJKSGROEPSREGELING ZELFSTANDIGEN IN DE AGRARISCHE SECTOR

C.J.M. Wijnen

30 p., tab.

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut

Verslag van een oriënterend onderzoek naar de werking van de Rijksgroepsregeling Zelfstandigen in de periode 1977-1981 in de land- en tuinbouw. Centraal staan de vragen naar de verschillen tussen degenen wier aanvraag werd toegewezen en degenen die werden afgewezen, naar het al of niet voortzetten van het bedrijf na afwijzing en naar de ontwikkeling van de bedrijven voor en na de beslissing m.b.t. de aanvraag.

Het onderzoek is gebaseerd op de gegevens van 2047 bedrijven, ruim een derde van het totale aantal dat in deze periode een aanvraag indiende. Uit het onderzoek blijkt o.m. dat slechts een deel van aanvragers (en vooral jonge) na afwijzing het bedrijf op korte termijn heeft beëindigd.

Algemene Bijstandwet/Rijksgroepsregeling/Landbouw

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

Blz.

SAMENVATTING	5
1. INLEIDING	7
1.1 De Rijksgroepsregeling Zelfstandigen	7
1.2 Aanleiding en doel van het onderzoek	8
1.3 Uitvoering van het onderzoek	9
2. DE AANVRAGERS	11
2.1 De leeftijd	11
2.2 De bedrijfsomvang	11
2.3 Het bedrijfstype	13
2.4 De arbeidsbezetting	14
2.5 De bedrijfsoppervlakte	14
3. DE BESLISSING OVER DE AANVRAAG	15
3.1 De toewijzing of afwijzing	15
3.2 De samenhang met de leeftijd	16
3.3 De samenhang met de bedrijfsomvang	16
3.4 De samenhang met het bedrijfstype	17
3.5 Het toegewezen bedrag	19
4. DE BEDRIJFSONTWIKKELING SINDS DE BESLISSING	21
4.1 Het aantal voortgezette bedrijven	21
4.2 Welke bedrijven werden niet voortgezet	22
4.3 De ontwikkeling van de voortgezette bedrijven	24
5. SLOTBESCHOUWING	28
LITERATUUR	30

Samenvatting

Op verzoek van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is een oriënterend onderzoek naar de ervaringen met de Rijksgroepsregeling Zelfstandigen in de agrarische sector uitgevoerd. Aanleiding hiertoe was de ervaring dat een groot gedeelte van de aanvragers werd afgewezen i.v.m. onvoldoende levensvatbaarheid van hun bedrijven, maar dat een groot aantal van hen toch hun agrarisch bedrijf bleek voort te zetten.

Bij het vooronderzoek zijn van ruim 2.000 aanvragers uit de periode 1977-1982 gegevens verwerkt. Met behulp van o.m. gegevens van de Landbouwtelling was het mogelijk aan te geven, welke bedrijven een beroep deden op deze regeling, welke bedrijven werden afgewezen en hoeveel bedrijven na de beslissing over hun aanvraag werden voortgezet.

Kenmerken van de aanvragers

Het gaat voor een belangrijk deel om op het eerste gezicht goede bedrijven. De aanvragers zijn veelal jonger dan de totaliteit van de boeren en tuinders. Hun bedrijven zijn dooreengenoemen groter dan het gemiddelde land- of tuinbouwbedrijf. Opmerkelijk is dat de bedrijfsomvang veelal vlak voor de aanvraag aanzienlijk werd uitgebreid.

Naar verhouding hebben veel intensieve veehouderijbedrijven een beroep gedaan op de financiële hulp bij de gemeenten. De oppervlakte van de bedrijven van de aanvragers is mede door het relatief geringe aantal melkveehouders en akkerbouwers aan de kleine kant. Ook tuinbouwbedrijven deden veelvuldig een beroep op de regeling.

Afwijzing door onvoldoende levensvatbaarheid

Van de aanvragers werd 39% afgewezen i.v.m. onvoldoende levensvatbaarheid van het bedrijf en 16% om andere redenen zoals credietmogelijkheden elders en het uitoefenen van een nevenberoep. Het afwijzen i.v.m. onvoldoende levensvatbaarheid van het bedrijf komt zowel bij jongere als bij oudere aanvragers voor, en zowel bij kleinere als bij grotere bedrijven. Vooral van de intensieve veehouderijbedrijven werd een groot aantal onvoldoende levensvatbaar geacht. In veel mindere mate kwam dit motief naar voren bij de melkveehouderijbedrijven en bij opengrondstuinbouwbedrijven; zelfs niet al waren het veel kleinere bedrijven.

De verleende financiële hulp omvatte gemiddeld 50.000 gulden per bedrijf. De bedragen liepen echter uiteen van 10.000 tot soms meer dan 150.000 gulden per bedrijf.

Veel bedrijven worden voortgezet

Bij de Landbouwtelling in 1982 werden nog zeer veel bedrijven - 88% van de aanvragers in de periode 1977-1981 - geregistreerd. Zelfs van de afgewezen aanvragers in 1977, die toen een onvoldoende levensvatbaar bedrijf hadden was in 1982 nog bijna twee derde aanwezig. Bij de toegewezen aanvragen en bij om overige redenen afgewezenen lagen deze percentages nog iets hoger. In vergelijking met de landelijke beëindigingspercentages hebben de aanvragers zich goed staande weten te houden.

Bedrijfsbeëindiging had vooral plaats bij jongere en oudere afgewezen aanvragers en verder iets meer bij de oudere toegewezen aanvragers. Van de toegewezen aanvragers werd in totaal 7% niet voortgezet. Het voortzettingspercentage lag in het algemeen iets lager bij de kleinere en bij de grotere bedrijven, vooral bij de niet-levensvatbaar geachte bedrijven. Vooral van de pas begonnen bedrijven werd een groot aantal beëindigd.

De omvang van de bedrijven die werden voortgezet is nauwelijks veranderd. Het aantal sbe en de oppervlakte van de bedrijven van toegewezen aanvragers waren iets toegenomen. Bij de niet-levensvatbare bedrijven was een zeer geringe vermindering van bedrijfsomvang en oppervlakte opgetreden.

Voortzetting moeilijk te voorspellen

Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat de afwijzing i.v.m. onvoldoende levensvatbaarheid niet heeft geleid tot spoedige beëindiging van het bedrijf. Blijkbaar beschikt de ondernemer over meer mogelijkheden om de voortzetting van zijn bedrijf te bewerkstelligen. Over de wijze waarop men er in geslaagd is het bedrijf voort te zetten en over de periode van mogelijke voortzetting, ontbreekt evenwel ieder inzicht. Evenmin is in het onderzoek inzicht verkregen in factoren die voortzetting in het algemeen kunnen beïnvloeden.

1. Inleiding

1.1 De Rijksgroepsregeling Zelfstandigen

In 1965 werd de regeling Sociaal-economische Voorziening voor Zelfstandigen ondergebracht in de Algemene Bijstandswet onder de naam Rijksgroepsregeling Zelfstandigen. Op grond van deze regeling kunnen Burgemeester en Wethouders bijstand verlenen aan Zelfstandigen. Financiële bijstand kan worden verleend ter voorziening in bedrijfskapitaal indien verwacht kan worden dat het bedrijf of beroep van de zelfstandige daardoor voldoende middelen van hem of haar zal opleveren of zal blijven opleveren. De bijstand kan ook worden verleend in de vorm van periodieke uitkeringen ter voorziening in de noodzakelijke dagelijkse bestaanskosten indien de noodzaak daartoe voortkomt uit een tijdelijke daling van het inkomen. Het bedrijfskapitaal wordt bij voorkeur verstrekt als een rentedragende geldlening en in uitzonderingen als een renteloze geldlening of een bedrag om-niet. Al naar gelang de omstandigheden van de aanvrager kan een vorm worden bepaald waarbij in eerste instantie wordt getracht uit te gaan van een rentedragende geldlening. Combinaties van een geldlening met andere vormen van bijstand zijn mogelijk.

Om voor de bijstand in aanmerking te komen moeten zowel de aanvrager als zijn bedrijf aan een aantal voorwaarden voldoen. Onder zelfstandige wordt volgens de regeling verstaan degene die voor de voorziening in het bestaan geheel of voor een aanmerkelijk deel is aangewezen op arbeid in bedrijf of beroep en die reeds gedurende een redelijke termijn daarin werkzaam is geweest. Bijstand wordt niet verleend aan degene die:

- als gevolg van zijn gezondheidstoestand blijvend ongeschikt is om zijn bedrijf of beroep uit te oefenen;
- de hoedanigheden mist, benodigd voor het uitoefenen van zijn bedrijf of beroep;
- naar verwachting, ook in geval van bijstandsverlening, zijn hoedanigheid van zelfstandige niet zou behouden. Het bedrijf moet dus levensvatbaar zijn;
- niet in het bezit is van de voor zijn bedrijf of beroep wettelijk vereiste vergunningen;
- door instituten voor credietverlening voldoende kan worden geholpen;
- de leeftijd van 65 jaar heeft bereikt;
- rechtens van zijn vrijheid is beroofd.

Voordat een beslissing over de aanvraag wordt genomen laten Burgemeester en Wethouders 1) een bedrijfseconomisch, of bedrijfstechnisch onderzoek instellen. Dit gebeurt voor de agrarische zelfstandigen door de financieringsdeskundigen van de tot voor kort Provinciale Directies voor de Bedrijfsontwikkeling van het Ministerie van Landbouw & Visserij (Sinds begin 1984 de Directies LAVO). De aanvraag en het rapport worden vervolgens besproken in de Plaatselijke Commissie Zelfstandigen. In deze gemeentelijke commissie hebben zitting een lid van het gemeentebestuur, vertegenwoordigers van de Ministeries van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (voorheen CRM) en van Economische Zaken en afhankelijk van de plaatselijke situatie ook vertegenwoordigers van de Ministerie van Landbouw & Visserij en van Verkeer en Waterstaat. Burgemeester en Wethouders kunnen na overeenstemming met de commissie ook organisaties uitnodigen om een lid aan te wijzen.

Na het advies van de Plaatselijke Commissie Zelfstandigen beslissen Burgemeester en Wethouders of het College waaraan de bijstandsverlening is opgedragen over de aanvraag. Bij verstrekking van bedrijfskapitaal van grote omvang, (nu minstens 50.000 gulden en tot 1981 meer dan 25.000 gulden) is instemming vereist van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

1.2 Aanleiding en doel van het onderzoek

De belangstelling van de agrarische zelfstandigen voor de Rijksgroepsregeling Zelfstandigen hangt voor een deel samen met de ontwikkelingen in deze sector. Zo werden o.a. i.v.m. de abnormale weersomstandigheden vooral in 1976 veel aanvragen ingediend. Ook zonder bijzondere omstandigheden zijn er jaarlijks ca. 1500 boeren en tuinders die een beroep op de regeling doen.

Regionaal verschilt het aantal aanvragen eveneens. Ervaringen van bemiddelaars, zoals credietadviseurs van de banken en sociaal-economische voorlichters, met voorafgaande aanvragen zouden hierop van invloed kunnen zijn. Zo bleek dat in de provincie Groningen een groot aantal van de aanvragen uit de agrarische sector werd afgewezen. De afwijzing - in veel gevallen wegens gebrek aan levensvatbaarheid - had evenwel in een deel van de gevallen niet geleid tot de beëindiging van het bedrijf. Dit signaal kwam eveneens naar voren uit Noord-Brabant. De Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw vond hierin aanleiding om via een nader onderzoek inzicht te verkrijgen in de werking tot nu toe van de regeling.

- 1) In sommige gemeenten is de verlening van de bijstand opgedragen aan een Commissie of een College voor de verlening van bijstand.

Op verzoek van de Directie Bijstandszaken van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, die tot 1982 ressorteerde onder het Ministerie van CRM, is een oriënterend onderzoek uitgevoerd. Daarbij is nagegaan:

- Hoeveel van de aanvragers hun bedrijf na een al dan niet afwijzende beslissing hebben voortgezet.
- Welke de kenmerken zijn van de toegewezen en afgewezen aanvragers.
- Hoe de bedrijven zich voor en na de beslissing op de aanvraag hebben ontwikkeld.

1.3 Uitvoering van het onderzoek

Uit praktische overwegingen is het onderzoek beperkt tot de aanvragen die in de periode 1977-1981 werden ingediend. Voorkomen werd daarmee dat ook aanvragen die voortvloeiend uit de abnormale weersomstandigheden van 1976 in het onderzoek zouden worden betrokken.

Ten behoeve van het onderzoek werden van 2047 aanvragen uit genoemde periode van de Directie Bijstandszaken van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid nadere gegevens verkregen. Deze gegevens betroffen het jaar waarin over de aanvraag werd geadviseerd door de Plaatselijke Commissie Zelfstandigen, het geadviseerde bedrag aan bedrijfskapitaal en de eventuele afwijzingsredenen. Onderscheid is daarbij alleen gemaakt in de afwijzing i.v.m. onvoldoende levensvatbaarheid van het bedrijf. In de Rijksgroepsregeling Zelfstandigen is dit artikel 9, lid C. De overige afwijzingsredenen zijn niet verder onderscheiden. Uit ervaringen is bekend dat het hierbij vrijwel uitsluitend gaat om bedrijven die geen bijstand nodig hebben, voornamelijk omdat er op de normale wijze nog crediet kan worden verkregen. De genoemde gegevens waren gekoppeld aan het registratienummer van de aanvrager bij de jaarlijkse Landbouwtelling. Daardoor konden met behulp van de op het Landbouw-Economisch Instituut beschikbare statistische informatie, zonder enig veldwerk of aanvullende persoonlijke informatie van de aanvragers, diverse bewerkingen worden uitgevoerd. Hierbij is o.m. nagegaan welk deel van de bedrijven sinds de beslissing over de aanvraag werd voortgezet.

Van de 2047 verwachte aanvragen hadden er 921 (45%) betrekking op een toewijzing. Dit aantal kan worden gezien in relatie tot het totaal van de toewijzingen en toekenningen in het kader van de Algemene Bijstandswet. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek werden in de periode 1977-1981 in totaal 10.477 incidentele betalingen verricht. Dit aantal betrof zowel agrariërs als niet-agrariërs. Ca. 7300 van de zelfstandigen aan wie een incidentele betaling werd verricht ontvingen bedrijfskapitaal in de vorm van leenbijstand. De overigen ontvingen een bedrag om niet. Aangezien aan agrarische zelfstandigen slechts zeer weinig betalingen

om-niet worden verricht, kan het aantal verwerkte aanvragen betrokken worden op het totaal van 7300. Ca. 13% van het totaalaantal zelfstandigen met leenbijstand is dus verwerkt in het onderzoek.

Volledigheidshalve dient nog te worden vermeld dat naast de incidentele betalingen periodieke betalingen werden verricht aan zelfstandigen. Volgens het CBS betrof dit in de periode 1977-1981 ca. 12.250 gevallen. De uitbetalingen beliepen per saldo ruim 41 miljoen gulden. Het blijkt dat in het 4e kwartaal van 1978 en in hetzelfde kwartaal van 1979 de zelfstandigen meer terugbetaalden dan er aan periodieke uitkeringen aan zelfstandigen werd verstrekt. Hierbij is inbegrepen de rente die over de leningen moest worden betaald. Gemiddeld per kwartaal werd per geval ca. 3400 gulden aan periodieke bijstand uitbetaald. Volgens een mededeling van de Directie Bijstandszaken worden de periodieke betalingen aan zelfstandigen voor het grootste deel aan zelfstandigen in de steden verricht. In het onderzoek wordt met deze betalingen geen rekening gehouden.

Representativiteit

De verwerkte aanvragen vormden een deel van de ca. 6000 aanvragen waarover het Ministerie van Landbouw in de betreffende jaren heeft gerapporteerd. Het ontbreken van gegevens van de overige bedrijven die een aanvraag hebben ingediend is alleen een gevolg van de archiefvorming op diverse provinciale kantoren. Er zijn geen systematische oorzaken als gevolg waarvan bepaalde categorieën bedrijven minder vertegenwoordigd zouden zijn. De 2047 bedrijven kunnen worden beschouwd als een doorsnee van alle land- en tuinbouwbedrijven die in genoemde jaren een aanvraag voor bijstand krachtens de RZ-regeling hebben ingediend. Het aantal aanvragen is redelijk verdeeld over de 5 waarnemingsjaren en omvat in elk jaar een belangrijk aantal zowel toe- als afgewezen aanvragen. Door het minder vertegenwoordigd zijn van verwerkte aanvragen van de jaren 1977-1979 afkomstig uit de provincies Groningen, Friesland, Gelderland en Utrecht leent het materiaal zich niet voor een analyse op regionaal niveau.

2. De aanvragers

2.1 De leeftijd

Vooral jongere boeren en tuinders dienden een aanvraag in voor de regeling. Van de aanvragers was 43% jonger dan 40 jaar. Dit is belangrijk meer dan het aandeel van deze leeftijdsklasse van de bedrijfshoofden die bij de Landbouwtelling worden geregistreerd. Slechts 23% van de aanvragers was ouder dan 50 jaar terwijl deze leeftijdsklasse twee keer zo sterk in de totaliteit van de bedrijfshoofden vertegenwoordigd is.

In de verdeling van de aanvragers over de leeftijdsklassen was er in de afzonderlijke jaren weinig verschil (tabel 2.1). In 1978 waren er meer oudere aanvragers. In het jaar daarop was bijna de helft van de aanvragers jonger dan 40 jaar.

Tabel 2.1 De aanvragers voor de RZ-regeling verdeeld naar leeftijd per jaar van aanvraag (%)

Leeftijd	Jaar van de aanvraag					Totaal aan- vragers	Totaal hoofdber. bedr. in 1979 1)
	1977	1978	1979	1980	1981		
Jonger dan 30 jaar	6	6	11	7	8	8	5
30 - 40 "	39	31	35	37	32	35	20
40 - 50 "	34	36	31	33	37	34	30
50 - 58 "	13	21	18	17	17	17	27
58 - 65 "	8	6	5	6	6	6	18
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Aantal	211	124	285	584	843	2.047	110.230

1) Jonger dan 65 jaar.

2.2 De bedrijfsomvang

Het gemiddelde aantal sbe per bedrijf van de aanvragers bedraagt 204 sbe. Dit is belangrijk meer dan de gemiddelde omvang van de land- en tuinbouwbedrijven waarop het bedrijfshoofd het hoofdberoep landbouwer of tuinder heeft. In 1979 bedroeg deze 175 sbe.

Aanzienlijke verschillen zijn er in grootte van de bedrijven van de aanvragers. In de periode 1977-1981 had 28% van hen een bedrijf van minder dan 130 sbe, eenzelfde deel had 130-190 sbe en 45% had meer dan 190 sbe. Laatstgenoemde categorie omvat veel grote bedrijven; 25% van de aanvragers had een bedrijf van meer dan 250 sbe.

Tabel 2.2 De aanvragers ingedeeld naar bedrijfsomvang in sbe (%)

Omvang	Jaar van de aanvraag					Totaal aan- vragers	Totaal hoofdber. bedr. in 1979 1)
	1977	1978	1979	1980	1981		
10 - 130 sbe	38	45	37	22	24	28	47
130 - 190 "	29	25	25	28	27	27	22
190 - 250 "	17	18	18	22	21	20	14
250 - 350 "	8	6	10	17	18	15	10
350 sbe e.m.	8	6	10	11	11	10	7
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Aantal	211	124	285	584	843	2.047	122.459

In 1977 en 1978 waren de bedrijven van de aanvragers belangrijk kleiner dan in de daaropvolgende jaren. Toch hadden de aanvragers ook in 1977 en 1978 gemiddeld grotere bedrijven dan in de Landbouwtelling werden aangetroffen.

De verhoudingsgewijs grote omvang van de bedrijven van de aanvragers hangt samen met een sterke groei van deze bedrijven in de periode voor de aanvraag. In de 5 jaar voor de aanvraag was de gemiddelde bedrijfsomvang met 36% toegenomen; ofwel van 150 sbe tot 204 sbe.

Vijf jaar voor de aanvraag had bijna de helft van de aanvragers nog een bedrijf van minder dan 130 sbe en slechts 11% van de bedrijven was toen groter dan 250 sbe. Bij de aanvraag was dit resp. 28% en 25%. In de periode van de aanvraag was 57% van de bedrijven gegroeid, was 32% van de bedrijven vrijwel gelijk gebleven en had 11% een kleinere omvang dan 5 jaar tevoren. De groei van de bedrijfsomvang had bij een deel van de kleinere bedrijven betrekking op een zelfs zeer grote toeneming (tabel 2.3).

Tabel 2.3 Aantal bedrijven van aanvragers (%) ingedeeld naar bedrijfsomvang bij de aanvraag en hun bedrijfsomvang 5 jaar vóór de aanvraag

Bedrijfsomvang in het jaar van de aanvraag	Aantal sbe per bedrijf 5 jaar voor de aanvraag					Totaal	"Nieuwe" bedrij- ven
	10- 90	90- 130	130- 190	190- 250	250 en meer		
10 - 90 sbe	42	11	5	2	2	14	15
90 - 130 "	22	25	8	2	4	14	11
130 - 190 "	21	39	27	9	5	25	30
190 - 250 "	10	17	33	34	8	21	19
250 sbe en meer	5	8	27	53	81	26	25
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

Voor 75% van de bedrijven was een vergelijking van de omvang mogelijk, de overigen waren b.v. als gevolg van overdrachten e.d. niet te volgen. De omvang van deze z.g. nieuwe bedrijven kwam overeen met die van de reeds 5 jaar voor de aanvraag aanwezige.

2.3 Bedrijfstype

Ruim 63% van de aanvragers had een veehouderijbedrijf. Vooral de intensieve veehouderijbedrijven waren zeer sterk bij de aanvragen vertegenwoordigd. Uit de tuinbouwsector kwam 28% van het aantal aanvragen. Dit betrof vooral de tuinbouw open grond waarin de fruitteelt een groot aandeel had.

De verdeling van aanvragen over de bedrijfstypen wijkt af van die van alle bedrijven volgens de Landbouwtelling. De intensieve veehouderijbedrijven doen naar verhouding veel sterker een beroep op de regeling dan de melkveehouders. Evenzo zijn er relatief veel tuinbouwbedrijven en weinig akkerbouwbedrijven die een aanvraag indienden.

Het aandeel van de bedrijven dat een aanvraag indient is in de intensieve veehouderij ruim 4 keer en in de tuinbouw ruim twee keer zo hoog dan in de akkerbouw en in de melkveehouderij.

Tabel 2.4 De bedrijven van de aanvragers verdeeld naar bedrijfstype (%)

Bedrijfstype	Jaar van de aanvraag					Totaal aan- vragers	Totaal hoofdber. bedr. in 1979
	1977	1978	1979	1980	1981		
Melkveebedrijf	36	29	17	25	31	27	44
Intens.veeh.bedr.	20	20	21	24	32	26	10
Ov.veehouderijbedr.	7	11	8	9	9	9	10
Akkerbouwbedrijven	4	6	4	6	7	6	11
Glastuinbouwbedrijven	20	13	18	13	11	13	9
Ov.tuinbouwbedrijven	10	15	28	19	8	15	11
Gecombineerde bedrijven	3	6	4	4	3	4	5
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Aantal	211	124	285	584	843	2.047	122.459

De verdeling van de aanvragers over de bedrijfstypen liep van jaar tot jaar uiteen. Melkveeouders waren er relatief weinig bij de aanvragers in 1979, maar relatief veel in 1977. De intensieve veehouderijbedrijven toonden een grote belangstelling in 1981. De glastuinbouwbedrijven vormden in 1977 een groter deel van de aanvragen. Van de opengrondstuinbouwbedrijven kwamen veel aanvragen in 1979.

Dieptepunten in de rentabiliteit in de diverse sectoren vallen samen met een groter aantal aanvragen in het betreffend bedrijfstype.

2.4 De arbeidsbezetting

Op de bedrijven van de aanvragers waren in totaal 2.722 mannelijke arbeidskrachten werkzaam. Gemiddeld was er 1,3 mannelijke arbeidskracht per bedrijf. Slechts op een zeer klein deel (2%) van de bedrijven was geen mannelijke arbeidskracht werkzaam, terwijl op 23% twee of meer mannelijke arbeidskrachten werkzaam waren. Het merendeel betrof dus eenmansbedrijven. De bedrijven met meerdere arbeidskrachten boden aan gemiddeld 2,5 arbeidskracht werkgelegenheid.

2.5 De bedrijfsoppervlakte

Naar oppervlakte waren de bedrijven van aanvragers kleiner dan die van de hoofdberoepsbedrijven in het gehele land. Gemiddeld hadden de aanvragers in de periode 1977-1981 bijna 12 ha in gebruik. In het eerste jaar van de periode (1977) was de gemiddelde oppervlakte landelijk bijna 15 ha. De geringere oppervlakte van de aanvragers in latere jaren hangt samen met de andere vertegenwoordiging van de bedrijfstypen. Intensieve veehouderijbedrijven en glastuinbouwbedrijven beschikken veelal over slechts een kleine oppervlakte cultuurgrond. De gemiddelde oppervlakte van de bedrijven van de aanvragers was vooral in 1979 belangrijk kleiner dan in de daarop volgende jaren. In genoemd jaar hadden maar weinig aanvragers een melkvee- of een akkerbouwbedrijf.

De eigendomssituatie van de aanvragers verschilt eveneens van die van de Nederlandse land- en tuinbouwbedrijven. De aanvragers hebben een veel geringer deel van de grond in eigendom. Bij de Landbouwtelling in 1977 was slechts 21% van de oppervlakte van de onderzochte bedrijven in eigendom, terwijl toendertijd in Nederland gemiddeld 57% van de grond in eigendom was van de gebruiker.

3. De beslissing over de aanvraag

3.1 De toewijzing of afwijzing

Als criterium voor toewijzing of afwijzing van de aanvraag wordt hierbij uitgegaan van de beslissing van de Plaatselijke Commissie Zelfstandigen. Het advies van deze commissie wordt als regel overgenomen door het College van Burgemeester en Wethouders. In een beperkt aantal gevallen wordt beroep aangetekend tegen een negatieve beslissing en zal de aanvrager alsnog een uitkering hebben kunnen verkrijgen. Verwacht wordt dat het aantal goedgekeurde aanvragen vrijwel gelijk zal zijn aan het aantal dat door de commissie positief is geadviseerd. Ook het geadviseerde bedrag wordt hier verder verwerkt.

Van de op het LEI verwerkte aanvragen uit de periode 1977-1982 werd 45% toegewezen. Van jaar op jaar verschilde het toewijzingspercentage. In 1977-1979 werd meer dan 50% van de aanvragen toegewezen, in 1980 44%, en in 1981 slechts 41%.

De afwijzingen vonden na 1978 merendeels plaats wegens onvoldoende levensvatbaarheid van het bedrijf. Andere belangrijke redenen van afwijzing waren de aanwezigheid van credietmogelijkheden elders en de omvang van de loondienst buiten het landbouwbedrijf; 16% van de aanvragen werden om deze redenen afgewezen. De afwijzing wegens onvoldoende levensvatbaarheid vormde in de jaren 1977-1979 een geringer deel dan in de jaren tot 1982. In eerstgenoemde jaren werden veel aanvragen afgewezen om de andere redenen dan de levensvatbaarheid.

Tabel 3.1 Aantal aanvragen ingedeeld naar toewijzing en afwijzing

	Toe- wijzing	Afwijzing wegens:		Totaal	Aantal
		onvoldoende levensvatbaar- heid	overige redenen		
1977	51	27	22	100	211
1978	52	25	23	100	124
1979	52	33	15	100	285
1980	44	40	16	100	584
1981	41	46	13	100	843
Totaal	45	39	16	100	2.047

De verschuiving in de afwijzingsmotieven kan verband houden met de verandering van de prijzen van onroerend goed. Omstreeks 1978 waren de prijzen van grond en boerderijen op hun top; nadien zijn ze belangrijk gedaald. De onderpandswaarde bij de credietverrijking zal daarbij eveneens zijn verminderd. Bij het nog aanwezig zijn van credietmogelijkheden elders zal deze reden gemakkelijk het eerst worden genoemd. Als credietmogelijkheden elders ontbreken zal de afwijzing van aanvragen wegens onvoldoende levensvatbaarheid van het bedrijf sterker naar voren kunnen komen. Voorts kan de beoordeling van de vooruitzichten beïnvloed zijn door het prijsniveau van de produkten, dat op het betreffend moment bestond.

3.2 De samenhang met de leeftijd

De leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden wier aanvraag werd toegewezen verschilt als geheel slechts weinig van die van de afgewezenen. Wel blijkt er een duidelijk verschil in leeftijd tussen de twee categorieën van afgewezenen. De aanvragers die werden afgewezen wegens onvoldoende levensvatbaarheid van hun bedrijf hadden eenzelfde leeftijdsopbouw als de toegewezenen, terwijl de overige afgewezenen wat ouder waren.

Tabel 3.2 De aanvragers ingedeeld naar leeftijd per categorie van toe- en afgewezenen (%)

	Tot 30 jaar	30-40	40-50	50-58	58-65 jaar	Totaal
Toegewezen	42	48	45	43	35	45
Afgewezen wegens onvoldoende levensvatbaarheid	48	38	39	39	40	39
Afgewezen om ov. redenen	10	14	16	18	25	16
Totaal	100	100	100	100	100	100

Van de leeftijdsklassen tot 58 jaar werd ongeveer het gemiddelde aandeel van de aanvragen toegewezen. Van de aanvragen van oudere boeren en tuinders werd slechts 35% toegewezen. Relatief veel van de aanvragen van deze categorie werden afgewezen om andere redenen dan de levensvatbaarheid van het bedrijf. Zij zouden nog credietmogelijkheden elders hebben of waren voor de voorziening in hun bestaan niet aangewezen op arbeid uit het bedrijf.

3.3 De samenhang met de bedrijfsomvang

De aanzienlijke verschillen in bedrijfsomvang van de aanvragers leidden niet tot grote verschillen in beslissing over de aan-

vraag. Van alle bedrijfsgrootteklassen vanaf 90 sbe werd steeds het gemiddelde deel toegewezen. Alleen van de bedrijven tot 90 sbe werd een geringer deel (35%) toegewezen.

De verdeling over de afwijzingsmotieven is bij de oplopende grootteklassen vanaf 90 sbe (zie tabel 3.3) vrijwel steeds gelijk. Bij de kleinere bedrijven met minder dan 90 sbe werd een iets groter deel afgewezen wegens onvoldoende levensvatbaarheid en kwamen ook andere afwijzingsmotieven meer voor.

Het afwijzingsmotief onvoldoende levensvatbaarheid blijkt geen direct verband te houden met de bedrijfsomvang in sbe. Het blijkt zowel op kleinere bedrijven als op grote bedrijven veel te worden aangevoerd. Op de bedrijven vanaf 250 sbe kunnen als regel 2 personen produktieve werkgelegenheid vinden. Toch werd 42% van de bedrijven uit deze categorie waarvoor een aanvraag was ingediend, als onvoldoende levensvatbaar beoordeeld door de adviescommissies.

Tabel 3.3 Aantal aanvragen (%) naar beslissing en naar bedrijfsomvang in sbe ingedeeld

	Bedrijfsomvang					Totaal
	tot 90	90-130	130-190	190-250	250 sbe en meer	
Toegewezen	35	43	46	52	45	45
Afgewezen i.v.m.:						
- levensvatbaarheid	45	42	36	34	42	39
- andere redenen	20	15	18	14	13	16
Totaal	100	100	100	100	100	100

Van de "nieuwe" bedrijven - die 5 jaar voor de aanvraag nog niet onder hetzelfde nummer geregistreerd waren bij de Landbouwtelling - was een geringer aantal toegewezen dan van de reeds langer bestaande. Van de nieuwe bedrijven werd zelfs 45% afgewezen wegens onvoldoende levensvatbaarheid. Van alle bedrijven was dat 39%.

3.4 De samenhang met het bedrijfstype

Tussen de bedrijfstypen komen belangrijke verschillen voor bij de toe- en afwijzing. Van de tuinbouwbedrijven werd een veel groter deel toegewezen dan van de intensieve veehouderijbedrijven. Vooral van de kalvermesterijbedrijven werden veel aanvragen afgewezen.

De afwijzing wegens onvoldoende levensvatbaarheid kwam bij de intensieve veehouderijbedrijven veelvuldig voor.

Tabel 3.4 Aantal aanvragen per bedrijfstype ingedeeld naar toe- en afwijzing (%)

	Melk- vee- bedr.	Int. sieve veeh. bedr.	Ov. gem. bedr.	Ak- ker- bouw- bedr.	Glas- tuin- bouw- bedr.	Ov. tuin- bouw- bedr.	Gecom- bin. bedr.	To- taal
Toegewezen	46	36	40	39	50	59	42	45
Afgewezen i.v.m.:								
- levensvatbaarh.	33	47	39	47	45	28	39	39
- andere redenen	21	17	21	14	5	13	19	16
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Aantal	563	532	168	130	275	297	72	2047

Van de opengrondstuinbouwbedrijven was het aandeel dat niet levensvatbaar wordt geacht veel geringer en werden er ook minder aanvragen afgewezen om andere redenen dan de levensvatbaarheid.

In combinatie met de bedrijfsomvang in sbe blijkt het goedkeuringspercentage per bedrijfstype een sterk uiteenlopend beeld te geven. Van aanvragen van de melkveebedrijven met meer dan 130 sbe werd een groter deel goedgekeurd dan de kleinere melkveebedrijven.

Bij de intensieve veehouderijbedrijven van meer dan 190 sbe werd een groter deel van de aanvragers goedgekeurd dan van de bedrijven beneden die omvang.

Bij de gemengde veehouderij zijn er van de grotere bedrijven meer aanvragen goedgekeurd dan van de kleinere. Bij de akkerbouwbedrijven is nauwelijks verschil in goedkeuring tussen de grotere en kleinere bedrijven. Bij de tuinbouwbedrijven en de gemengde bedrijven treft men vanaf 90 sbe meer goedgekeurde aanvragen aan.

Uit tabel 3.4 bleek dat 39% van de bedrijven als niet levensvatbaar werd beschouwd. Dit blijken niet alleen kleinere bedrijven te zijn; ook een deel van de grotere bedrijven werd afgewezen wegens onvoldoende levensvatbaarheid van hun bedrijf.

Opmerkelijk is dat van de grotere glastuinbouwbedrijven een belangrijk deel van de aanvragers - zelfs meer dan gemiddeld - werd afgewezen wegens gebrek aan levensvatbaarheid van hun bedrijf. Zoals eerder aangegeven werden de overige tuinbouwbedrijven en de gecombineerde bedrijven ook bij een geringe bedrijfsomvang wel als levensvatbaar beschouwd.

Tabel 3.5 Goedkeuringspercentage van de RZ-aanvragen in de periode 1977-1981 per bedrijfstype

	Melk- vee- bedr.	Int. sieve veeh. bedr.	Ov. gem. bedr.	Ak- ker- bouw- bedr.	Glas- tuin- bedr.	Ov. tuin- bedr.	Gecom- bin- bouw- bedr.	To- taal
10 - 50 sbe	22	18	17	62	14	52	16	30
50 - 90 "	34	33	64	28	40	50	25	37
90 - 130 "	43	39	36	40	58	47	50	43
130 - 190 "	49	35	43	38	56	65	40	47
190 - 250 "	53	45	43	41	66	61	40	54
250 - 350 "	51	30	52	36	50	68	58	46
350 sbe en meer	41	40	44	40	36	66	40	43
Allen	46	36	40	39	51	59	42	45

Tabel 3.6 Aandeel van de bedrijven met RZ-aanvraag dat werd afgewezen wegens gebrek aan levensvatbaarheid naar bedrijfstype en naar omvang van het bedrijf

	Melk- vee- bedr.	Int. sieve veeh. bedr.	Ov. gem. bedr.	Ak- ker- bouw- bedr.	Glas- tuin- bedr.	Ov. tuin- bedr.	Gecom- bin- bouw- bedr.	To- taal
10 - 50 sbe	45	68	52	31	86	30	16	50
50 - 90 "	41	49	27	61	60	31	38	40
90 - 130 "	40	48	36	45	37	44	25	42
130 - 190 "	29	46	41	47	35	21	45	36
190 - 250 "	30	41	38	36	30	29	40	34
250 - 350 "	31	55	39	15	71	21	33	42
350 sbe en meer	28	40	22	50	58	23	40	41
Allen	33	47	39	47	45	28	39	39

3.5 Het toegewezen bedrag

Op de bedrijven in het onderzoek werd in de jaren 1977-1981 in totaal ruim 46 miljoen gulden financiële hulp verstrekt. Gemiddeld kregen de aanvragers dus ruim 50.000 gulden bedrijfskapitaal. Er is echter een belangrijk verschil in toegekend bedrag. De bedragen lopen uiteen van 10.000 gulden tot enkele gevallen boven 150.000 gulden per bedrijf.

Het merendeel van de toekenningen bestond uit kleinere bedragen; 41% van de toegewezen aanvragers ontving minder dan 30.000 gulden, 33% kreeg 30.000-60.000 gulden en ca. 25% ontving meer dan 60.000 gulden.

Tabel 3.7 Aantal aanvragers met positief advies naar omvang van het geadviseerde bedrag (%)

Toegekend bedrag	Toekenningsjaar					Totaal
	1977	1978	1979	1980	1981	
tot 30.000 gulden	57	52	46	44	31	41
30.000 - 60.000 "	14	25	27	24	49	33
meer dan 60.000 gulden	29	23	27	32	20	26
Totaal	100	100	100	100	100	100
Aantal	106	64	147	259	345	921

In de eerste toekenningsjaren waren er veel kleinere bedragen toegekend, nadien zijn de bedragen vergroot. In 1981 had de helft van toekenningen betrekking op bedragen van 30.000 tot 60.000 gulden.

Het aantal zeer grote bedragen was in 1981 verhoudingsgewijs kleiner dan b.v. in 1977.

4. De bedrijfsontwikkeling sinds de beslissing

4.1 Het aantal voortgezette bedrijven

Als criterium voor de voortzetting van het bedrijf is uitgegaan van de registratie bij de Landbouwtelling. De bedrijfsomvang diende in 1982 nog minstens 10 sbe te omvatten. Dit houdt in dat bedrijven belangrijk kunnen zijn verkleind. Voor de categorie van aanvragers als geheel komt naar voren dat een gering aantal bedrijven werd beëindigd. 17% van de aanvragers had sinds de aanvraag de bedrijfsomvang verkleind. 55% van de bedrijven was t.o.v. het jaar van de aanvraag ongeveer gelijk in omvang gebleven en 16% was vergroot.

Tabel 4.1 Aantal bedrijven (%) naar ontwikkeling van het bedrijf sinds de aanvraag per categorie van aanvraag

	Toegewezen aanvragen	Afgewezen aanvragen		Alle aanvragen
		i.v.m. ontbreken levensvatbaarheid	i.v.m. ovredenen	
Beëindigd	7	19	10	12
Verkleind	16	18	19	17
Gelijk	59	51	52	55
Vergroot	19	13	19	16
Totaal	100	100	100	100
Aantal	923	802	322	2.047

Bij de Landbouwtelling in 1982 was nog 88% van de bedrijven die in de periode 1977-1981 bijstand aanvroegen geregistreerd. Van de bedrijven uit het eerste jaar (1977) was dit met 81% het geval en van de aanvragen uit 1981 was dit 94%.

Van de aanvragers van wie de aanvraag was toegewezen had 93% het bedrijf tenminste één jaar voortgezet. Van de bedrijfshoofden wier aanvraag vanwege het ontbreken van levensvatbaarheid werd afgewezen had 81% het bedrijf toch voortgezet. Van de bedrijfshoofden die om andere redenen werden afgewezen had 90% het bedrijf voortgezet.

De vermindering van het aantal bedrijven dient men te bezien t.o.v. de ontwikkeling van de bedrijven die gebruikelijk is. Als gevolg van diverse oorzaken zoals ouderdom, slechte gezondheid,

Tabel 4.2 Percentage voortgezette bedrijven van de bedrijven met een RZ-aanvraag in de periode 1977-1982 per categorie van aanvraag

	Toegewezen aanvragen	Afgewezen aanvragen		Alle aanvragen
		i.v.m. ontbreken levensvatbaarheid	i.v.m. ov. redenen	
1977	85	64	91	81
1978	86	74	86	83
1979	90	71	82	83
1980	95	75	88	86
1981	97	91	94	94
Totaal	93	81	90	88

beroepsverandering van het bedrijfshoofd en door externe factoren zoals onteigening, wordt jaarlijks een deel van de land- en tuinbouwbedrijven beëindigd. Globaal genomen verminderde in de periode 1977-1982 het aantal bedrijfshoofden met 4% per jaar. Tegen deze algemene achtergrond doen de aanvragers van de bijstand het in het algemeen vrij goed. Zelfs van de afgewezen aanvragers heeft een onverwacht groot deel het bedrijf voortgezet.

4.2 Welke bedrijven werden niet voortgezet

De leeftijd van het bedrijfshoofd

De beëindiging van de land- en tuinbouwbedrijven wordt beïnvloed door o.a. de bedrijfsomvang en door de leeftijd van het bedrijfshoofd. Dooreengenomen worden er van de grotere bedrijven veel minder beëindigd dan van de kleinere en beëindigen meer ouderen dan jongeren hun bedrijf (zie Landbouw-Economisch Bericht 1982). De leeftijdsopbouw van de aanvragers (meer jongeren) kan van invloed zijn op de geringere bedrijfsbeëindiging dan men zou verwachten.

De algemene invloed van de leeftijd leidt echter ook binnen de groep aanvragers tot verschillen. Dit uit zich door een wat sterkere beëindiging van bedrijven van bedrijfshoofden van 58 jaar en ouder. Daarnaast werden bedrijven van aanvragers die aan het begin van hun beroeps carrière staan eveneens in sterkere mate beëindigd. Ten opzichte van het gemiddelde beëindigingspercentage van 12, lag dit aandeel bij de ouderen op 16% en bij de aanvragers jonger dan 30 jaar zelfs op 21%.

De invloed van de leeftijd uitte zich vooral bij de afgewezen aanvragers. Een derde van de jongere bedrijfshoofden wier aanvraag werd afgewezen wegens onvoldoende levensvatbaarheid had het bedrijf in 1982 beëindigd. Van de jongeren die om andere redenen waren afgewezen was 20% gestopt. Van de ouderen die om andere redenen dan de levensvatbaarheid werden afgewezen, had bijna 30% het bedrijf beëindigd.

Tabel 4.3 Beëindigingspercentage van bedrijven met RZ-aanvraag in de periode 1977-1982 per leeftijdsklasse en per categorie van beslissing

	Leeftijd van de aanvrager					Totaal
	jonger dan 30 jaar	30-40 jaar	40-50 jaar	50-58 jaar	58-65 jaar	
Toegewezen	8	7	7	5	14	7
Afgewezen i.v.m.:						
- levensvatbaarheid	33	20	18	13	10	19
- overige redenen	20	7	7	9	29	10
Allen	21	12	11	9	16	12

Bij de leeftijd van 50 jaar en ouder blijkt er nauwelijks verschil tussen toe- en afgewezen aanvragers. Men zet blijkbaar zo veel mogelijk het bedrijf voort.

Invloed van de bedrijfsomvang

Van de kleinere en van de grotere bedrijven werd een iets groter deel beëindigd dan van de middelgrote bedrijven. Het gaat hier om bedrijven van 90 tot 250 sbe. Dit deed zich zowel voor bij de toe- als de afgewezen aanvragers.

Aangezien de voortzetting van de niet levensvatbaar geachte bedrijven de nodige vragen heeft opgeroepen zal deze categorie nog eens nader worden bezien in samenhang met het jaar van de aanvraag. Uit de verhoudingscijfers in tabel 4.4 blijkt dat slechts weinig bedrijven binnen een jaar na de beslissing werden beëindigd. Van degenen die in 1981 werden afgewezen, was in 1982 nog slechts 9% beëindigd. Bij de categorie uit 1980 was in 1982 een veel sterkere beëindiging opgetreden. Het aantal beëindigingen lijkt binnen 2 jaar na de beslissing vrijwel zijn volle omvang te hebben bereikt. Bij de aanvragers uit 1977, 1978 en 1979 was het totaalaantal beëindigingen vrijwel gelijk aan het aantal, dat van de aanvragers uit 1980 was bereikt in 1982.

Tabel 4.4 Beëindigingspercentage van aanvragers wier bedrijf niet-levensvatbaar werd geacht in de periode 1977-1982 bedrijfsomvang

Aanvraag- jaar	Bedrijfsomvang					Totaal
	10-90 sbe	90-130 sbe	130-190 sbe	190-250 sbe	250 sbe en meer	
1977	44	18	40	12	67	36
1978	22	20	43	20	20	26
1979	31	29	35	19	29	29
1980	37	15	24	22	13	25
1981	7	7	10	5	13	9
Allen	25	13	20	14	21	19

Ten opzichte van alle bedrijven die worden beëindigd zijn die van de aanvragers die beëindigden erg groot. Gemiddeld omvatten de bedrijven bij de aanvraag ca. 216 sbe. De beëindigde bedrijven van afgewezen aanvragers waren belangrijk groter dan die van de toegevoegde aanvragers.

Gemiddeld hadden de bedrijven die inderdaad niet-levensvatbaar bleken, een omvang van 220 sbe en die om andere redenen werden afgewezen zelfs 246 sbe.

De bedrijven van toegewezen aanvragers die waren beëindigd hadden een omvang van gemiddeld 166 sbe ten tijde van de aanvraag. Uit de beschikbare gegevens zijn geen aanwijzingen naar voren gekomen voor het antwoord op de vraag waarom ondanks de toewijzing toch het bedrijf werd beëindigd. De beëindigde bedrijven ontvingen, evenals de voortgezette, financiële steun van gemiddeld ca. 50.000 gulden. Zowel bij de lagere als de hogere steunbedragen waren naar verhouding iets meer beëindigde bedrijven dan bij de bedragen omstreeks het gemiddelde.

De duur van de bedrijfsuitoefening leidt wel tot belangrijke verschillen in beëindigingspercentage. Van de nieuwe bedrijven die minder dan 5 jaar voor de aanvraag werden begonnen, was in 1982 19% beëindigd en van de langer bestaande slechts 6%. Vooral bij de aanvragen die werden afgewezen en die betrekking hadden op nieuwe bedrijven was een groot aantal beëindigd. Van de niet-levensvatbaar geachte nieuwe bedrijven was 25% in 1982 beëindigd en van de nieuwe bedrijven die om overige redenen werden afgewezen was 21% beëindigd. Zelfs van de "nieuwe" bedrijven toegewezen aanvraag was 9% beëindigd.

4.3 De ontwikkeling van de voortgezette bedrijven

Als criterium voor voortzetting is uitgegaan van een bedrijfsomvang bij de Landbouwtelling in 1982 van tenminste 10 sbe. Het is

dan ook denkbaar dat de bedrijven worden voortgezet hoewel de omvang nog slechts een schijntje is van de oorspronkelijke. Uit vergelijking van de omvang blijkt echter dat de voortgezette bedrijven kans zagen hun omvang ongeveer op peil te houden. Het aantal sbe van de voortgezette bedrijven was in 1982 t.o.v. het jaar van de aanvraag met 1% toegenomen. De bedrijven van de toegewezen aanvragers groeiden met gemiddeld 2%, de niet-levensvatbaar geachte bedrijven werden 1% kleiner en de overige afgewezen bedrijven breidden met 4% uit.

De voortgezette bedrijven van de aanvragers uit 1977 hadden gemiddeld een 9% grotere omvang. Bij de overige jaargangen was er veel minder toe- of afneming.

Op de bedrijven van toegewezen aanvragers was sinds de aanvraag veelal weinig veranderd. Een klein deel van de bedrijven was beëindigd en van de voortgezette bedrijven was per grootteklasse een vrijwel gelijk deel vergroot en een zelfde deel verkleind. Het aantal bedrijven dat bij de wijzigingen betrokken was, is kleiner dat bij de afgewezen aanvragers.

Tabel 4.5 Aantal bedrijven (%) van toegewezen aanvragers naar produktieomvang in het jaar van de aanvraag en naar de omvang in 1982

Bedrijfsomvang in 1982	Aantal sbe per bedrijf in het jaar van aanvraag					Totaal
	10-90 sbe	90-130 sbe	130-190 sbe	190-250 sbe	250 sbe en meer	
10 - 90 sbe	69	17	5	1	1	12
90 - 130 "	11	50	10	-	-	11
130 - 190 "	3	23	58	16	1	24
190 - 250 "	4	3	17	57	12	18
250 e.m. "	2	-	4	19	80	26
Beëindigd	11	7	6	7	6	9
Totaal	100	100	100	100	100	100

De bedrijfsomvang van de niet-levensvatbaar geachte bedrijven was iets sterker veranderd dan die van de toegewezen bedrijven. Een groter deel van deze bedrijven was verkleind. Dit verschijnsel deed zich in de meeste grootteklassen voor. Mede door de iets sterke beëindiging van grote bedrijven is het aantal bedrijven met meer dan 250 sbe verminderd. Het is echter geenszins zo dat de bedrijven die ten tijde van de aanvraag als niet levensvatbaar werden beschouwd, in 1982 een omvang zouden hebben die op niet-levensvatbaarheid zou kunnen wijzen. Twee derde van de voortgezette

bedrijven was nog steeds groter dan 130 sbe. Dit is een omvang die in normale omstandigheden aan een arbeidskracht voldoende werk zou kunnen geven.

Tabel 4.6 Aantal bedrijven (%) van afgewezen aanvragen i.v.m. onvoldoende levensvatbaarheid van het bedrijf naar bedrijfsomvang in het jaar van de aanvraag en naar bedrijfsomvang in 1982

Bedrijfsomvang in 1982	Aantal sbe per bedrijf in het jaar van de aanvraag					Totaal
	10-90 sbe	90-130 sbe	130-190 sbe	190-250 sbe	250 sbe en meer	
10 - 90 sbe	61	27	4	7	3	17
90 - 130 "	9	43	11	4	-	11
130 - 190 "	4	12	49	12	2	17
190 - 250 "	2	3	13	53	9	16
250 sbe en meer	1	2	3	11	64	20
Beëindigd	23	13	20	13	22	19
Totaal	100	100	100	100	100	100

Van de bedrijven die om andere redenen werden afgewezen kwamen de veranderingen in bedrijfsomvang overeen met die van de toegewezen aanvragers.

Een gering percentage van de bedrijven werd beëindigd. Dit deed zich vooral voor bij de grotere bedrijven waarvan zelfs 17% werd beëindigd. Per grootteklasse werd voorts een vrijwel even groot aantal bedrijven verkleind als vergroot.

Tabel 4.7 Aantal bedrijven (%) van aanvragers die zijn afgewezen op grond van andere redenen dan levensvatbaarheid van het bedrijf, naar bedrijfsomvang in het jaar van de aanvraag en naar bedrijfsomvang in 1982

Bedrijfsomvang in 1982	Aantal sbe per bedrijf in het jaar van de aanvraag					Totaal
	10-90 sbe	90-130 sbe	130-190 sbe	190-250 sbe	250 sbe en meer	
10 - 90 sbe	66	21	6	4	1	17
90 - 130 "	9	44	9	4	1	10
130 - 190 "	3	23	57	17	2	24
190 - 250 "	5	-	21	51	13	19
250 sbe en meer	3	2	2	19	66	20
Beëindigd	14	9	5	5	17	10
Totaal	100	100	100	100	100	100

Ontwikkeling van de bedrijfsoppervlakte

In 1982 hadden de voortgezette bedrijven gezamenlijk 21.527 ha cultuurgrond in gebruik. Gemiddeld dus bijna 12 ha per bedrijf. De bedrijven van toegewezen aanvragers waren iets groter (12,4 ha) dan die van afgewezen aanvragen (10,7 ha). De bedrijven die om andere redenen dan de levensvatbaarheid werden afgewezen hadden in 1982 nog een gemiddelde oppervlakte van 13,6 ha.

De bedrijven waren ten opzichte van het tijdstip van de aanvraag gemiddeld iets groter geworden; dezelfde bedrijven hadden toen een oppervlakte van gemiddeld 11,7 ha.

De vergroting van de oppervlakte heeft plaatsgevonden bij de toegewezen aanvragers en bij degenen die om andere redenen dan de levensvatbaarheid waren afgewezen. Het betrof gemiddeld slechts kleine wijzigingen. Bij de toegewezen aanvragers was de oppervlakte 0,5 ha vergroot, bij de afgewezenen anders dan vanwege de levensvatbaarheid met 0,3 ha.

De oppervlakte van de bedrijven die vanwege hun levensvatbaarheid waren afgewezen, was in tegenstelling tot de andere verkleind.

Verkleining van de oppervlakte had zowel plaats gevonden bij de afgewezen aanvragers uit 1977 als bij die uit 1981.

Tabel 4.8 Gemiddelde oppervlakte van voortgezette bedrijven in 1982. De gemiddelde oppervlakte bij de aanvraag = 100

	Toegewezen aanvragen	Afgewezen aanvragen i.v.m.:		Totaal
		levensvatbaarheid	overige redenen	
1977	104	88	104	101
1978	96	100	107	104
1979	105	78	108	103
1980	102	99	119	102
1981	103	96	98	100
Totaal	102	97	105	102

Toch zijn er slechts weinig bedrijven die niet meer over cultuurgrond beschikken. Van alle bedrijven had 3,4% in 1982 geen cultuurgrond. Ten opzichte van de periode van de aanvraag was het aantal bedrijven zonder cultuurgrond verminderd. Eerder had 4% van deze bedrijven geen grond in gebruik.

5. Slotbeschouwing

Het oriënterend onderzoek heeft de indruk uit de praktijk bevestigd dat, ondanks de afwijzing wegens onvoldoende levensvatbaarheid, een groot deel van de aanvragers het bedrijf voortzet. Tevens is gebleken dat niet alle zelfstandigen die via deze regeling bedrijfskapitaal hebben ontvangen in staat zijn hun bedrijf voort te zetten. Dit roept de vraag op of het nodig en mogelijk is bij de beoordeling van de aanvraag op levensvatbaarheid, andere criteria te hanteren.

Bij het onderzoek kan wel worden bepaald dat bedrijven werden voortgezet, maar niet of de levensvatbaarheid zich na de beslissing over de aanvraag in gunstige dan wel in ongunstige zin heeft ontwikkeld. Zijn de voortgezette bedrijven de moeilijke periode na enkele jaren weer te boven of is het voortbestaan nog steeds onzeker gebleven? Met name bij zelfstandigen waarvan de aanvragen zijn afgewezen wegens het ontbreken van levensvatbaarheid is meer inzicht gewenst in de wijze waarop zij er in geslaagd zijn om het bedrijf toch voort te zetten. Het is mogelijk dat op een gezinsbedrijf op diverse manieren wordt geprobeerd om de financiële situatie te wijzigen. Door welke veranderingen houdt men het hoofd boven water? Ten koste van wie of wat vindt dit plaats?

Denkbaar is dat men vanwege de dwangsituatie ook andere dan gebruikelijke mogelijkheden aangrijpt om toch maar zelfstandig te blijven. Verkoopt men dan b.v. een deel van het privé-bezit, slaagt men er dan nog wel in om bedrijfskapitaal te verkrijgen bij familie of kennissen, of gaat men elders werken om meer inkomen te verwerven? Daarnaast is het mogelijk dat de aanvrager in vergelijking met de begroting die tot een afwijzend advies heeft geleid, nadien betere resultaten heeft behaald.

De kg-opbrengsten maar ook de prijzen kunnen tot een verbetering van de bedrijfsuitkomsten hebben geleid. Een verbetering van de technische resultaten zou onder meer een gevolg kunnen zijn van de regelmatige en intensieve aandacht die het bedrijf en de ondernemer hebben ondervonden in de periode waarin de aanvraag speelde. Uit het doorlichten van de bedrijfssituatie zou de aanvrager ook aanwijzingen kunnen verkrijgen voor de gewenste veranderingen in de bedrijfsvoering. Bij de belangrijke categorie jongere ondernemers doet zich de mogelijkheid voor dat bij ramingen vanuit de vroegere bedrijfssituatie met relatief lage opbrengsten rekening moest worden gehouden. Het toenemen van ervaring als ondernemer en het groeien in de bedrijfssituatie kan op zichzelf ook tot betere resultaten leiden.

Uit het onderzoek is voorts gebleken dat veel van de bedrijven die een beroep deden op de regeling, in de voorafgaande periode sterk gegroeid waren. Een deel van deze bedrijven zal

mogelijk door z.g. aanloopverliezen in de nieuwe situatie in financiële problemen zijn gekomen. Inzicht in de achtergronden van het ontstaan van de financiële problemen kon evenwel, als gevolg van de beperkte opzet van het onderzoek niet worden verkregen. Een dergelijk inzicht is gewenst omdat juist vanuit de ontstaanswijze van de financiële problemen ook aanwijzingen kunnen worden verkregen voor de oplossing ervan.

Het is mogelijk dat de boeren en tuinders met sterk expanderende bedrijven de kapitaalbehoefte hebben onderschat of onvoldoende weerstand hadden tegen risico's die samenhangen met de nieuwe situatie. Een dergelijke onderschatting van de kredietbehoefte kan zich ook hebben voorgedaan bij het grote aantal nieuwe bedrijven. Zoals is gebleken uit het onderzoek wordt een relatief groot deel van de aanvragen van deze pas begonnen boeren en tuinders echter afgewezen wegens onvoldoende levensvatbaarheid van het bedrijf. Een verhoudingsgewijs eveneens groot aantal van deze bedrijfshoofden beëindigt het bedrijf.

In geval van financiële problemen is het gewenst de behoefte aan hulp in een vroeg stadium te onderkennen. Hiermee kan worden voorkomen dat de hulp steeds meer onderdelen van het bedrijf moet gaan omvatten of dat het benodigde bedrag zeer omvangrijk wordt. Vooral in de landbouw met de langdurige productieprocessen en een periodiciteit van de prijzen is het moeilijk bedrijven die vastgelopen zijn weer in het goede spoor te zetten. Daarbij is ook inzicht gewenst in de wijze waarop boeren en tuinders begeleid kunnen worden om uit de financiële problemen te komen.

Gezien het grote belang van de regeling bij de instandhouding van bedrijven, is het voorts gewenst dat in het algemeen meer inzicht wordt verkregen in het ontstaan van financiële problemen van de aanvragers. Daarbij zou ook gelet dienen te worden op de mogelijkheden om het bedrijf dat in omvang sterk uit blijkt te lopen in stand te houden. Aan het begrip levensvatbaarheid zou daardoor een meer operationele inhoud kunnen worden gegeven.

Literatuur

- Rijksgroepsregeling Zelfstandigen.
Besluit van 8 januari 1965. Stb. 5
- Landbouw-Economisch Bericht 1982.
Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1982